

Grijze olifanten en jonge piepmuisjes Intergenerationeel werken in de basisschool

De school is een kruispunt waar verschillende generaties elkaar dagelijks tegenkomen én van elkaar leren. De leerkracht-leerling relatie is intergenerationeel, maar ook in het schoolteam vinden verschillende generaties elkaar. Op die manier is de school een forum waarop verschillende visies, meningen, levensfasen op een boeiende manier kunnen interageren.

Maar het kan nog ruimer. Ook 65-plus generaties kunnen een plaats krijgen in het schoolgebeuren. In dit artikel focussen we op een minder voor de hand liggende vorm van intergenerationeel werken in het basisonderwijs. We kijken hoe contacten tussen kinderen en 65-plussers een positieve bijdrage kunnen leveren in het leerproces en de persoonlijke ontwikkeling van jong en oud.

Heel wat basisscholen in Vlaanderen hebben op één of andere manier al stappen gezet naar intergenerationeel werken. De kleuters brengen af en toe een bezoekje aan het rusthuis, grootouders helpen in het eerste en tweede leerjaar bij het niveaulezen, een oudere vrijwilligster helpt bij de naschoolse opvang. Intergenerationele projecten bestaan in vele vormen en soorten. Elke vorm van intergenerationeel contact kan een unieke leerkans in zich dragen, mits ze goed wordt omkaderd en ingevuld. 2012 is het Europees Jaar van Actief Ouder worden en Solidariteit tussen de generaties. Een goed moment dus om de kansen die deze projecten bieden eens onder de loep te nemen.

Steeds minder kansen tot contact tussen jong en oud

Het lijkt een paradox. Door de verlenging van de levensduur kent onze samenleving steeds meer generaties, maar toch worden de contacten tussen de generaties steeds minder evident. Heel wat ouderen en kinderen hebben weinig contact met mensen uit een generatie die veel jonger of veel ouder is dan zijzelf. Dat heeft ondermeer te maken met minder contact tussen (over) grootouders en kleinkinderen.

Ze wonen bijvoorbeeld verder van elkaar of door een echtscheiding van de ouders worden bezoeken aan opa en oma minder frequent. Maar ook buiten de familie leven verschillende generaties vaak in aparte werelden die weinig of geen contact hebben met elkaar: ze zijn lid van andere verenigingen en zoeken hun ontspanning op andere plaatsen. Uit onderzoek blijkt dat zeker bij een rusthuisopname het contact tussen grootouders en kleinkin-

deren vermindert. Zo krijgt 31% van de thuiswonende 75-plussers tenminste één keer per week een kleinkind over de vloer t.o.v. 23% bij de rusthuisbewoners.¹

Jong en oud hebben elkaar nodig

Vanuit ontwikkelingsperspectief hebben jong en oud elkaar nodig. Erik Erikson, de grondlegger van de psychosociale ontwikkelingstheorie legde hierop al stevig de nadruk. De leeftijds-groepen aan de twee uiteinden van het levenscontinuüm helpen elkaar in de ontwikkelingstaak en daarom kan er een heel specifieke synergie ontstaan. Kinderen en jongeren hebben de hulp van andere generaties nodig om bijvoorbeeld vertrouwen en een eigen identiteit te vinden. Ouderen hebben in hun levensfase nood om hun eigen leven in perspectief te kunnen plaat-

sen en te voelen dat ze een stempel kunnen nalaten. Heel wat geslaagde intergenerationele projecten spelen in op deze wederkerige behoefte.

Een beetje verliefd...

VBS De 5-sprong in Moerzeke werkte een project uit over 'verliefd zijn'. De vijfdeklassers gingen in gesprek met de bewoners van het rusthuis over wat het voor hen betekende en betekent om verliefd te zijn. Door het spontane verhaal van de senioren groeide het vertrouwen en voelden de leerlingen zich veilig genoeg om ook zelf te vertellen wat het voor hen betekende om verliefd te zijn.

Zot van vroeger...

VBS Sint Franciscus uit Evergem werkte dit jaar het project 'Kies raak' uit. Leerlingen van het 5de en 6de leerjaar moesten doorheen het schooljaar een 60-tal opdrachten uitvoeren als een zoektocht naar hun eigen talenten om zo ook de studiekeuze in het 6de leerjaar voor te bereiden. Eén van de uitdagingen was om de bewoners van het rusthuis de namiddag van hun leven te bezorgen. De kinderen kwamen zelf met de idee af om een kwis te maken over voorwerpen van vroeger en nu. Het werd een levendige namiddag waarbij de leerlingen hun eigen talenten ontdekten op het vlak van omgaan met oudere mensen. De oudere mensen kregen de kans om de kinderen iets te leren over het leven vroeger. Er ontstonden spontaan boeiende 'levensgesprekken'.

Wederkerige ontwikkelingsbehoeften van jong en oud²

Ontwikkelingsbehoeften van ouderen	Ontwikkelingsbehoeften van kinderen
Koesteren	Gekoesterd worden
Onderwijzen	Leren
Kunnen terugkijken op een succesvol leven	Leren van en over het verleden
Culturele waarden delen	Een culturele identiteit opbouwen
Positieve waarden overdragen	Beschikken over positieve rolmodellen
Iets waardevols kunnen nalaten	Verbondenheid met vorige generaties

Unieke leerkansen

Leerkrachten die jong en oud met elkaar in contact brengen, doen dat heel vaak vanuit de spontane idee dat generaties elkaar heel wat te bieden hebben en van elkaar kunnen leren. En hun aanvoelen is juist. Want ook al zijn we vanuit onze schoolse ervaring vooral gefocust op het leren en ontwikkelen van kinderen, toch is het belangrijk om ook de leer- en ontwikkelingservaringen van de oudere participanten te erkennen. Leren en ontwikkelen doen we immers tijdens onze hele levensloop. Bij kwalitatieve intergenerationele projecten, ongeacht hun insteek, is er steeds sprake van wederkerigheid: jong én oud hebben baat bij de activiteit.

Internationaal is al heel wat onderzoek gedaan naar de voordelen van intergenerationele projecten voor zowel de kinderen als de senioren. De beleving van de activiteit als leuk en interessant komt steeds naar voor als één van de belangrijkste resultaten. Kinderen en ouderen vinden het fijn om in elkaars gezelschap te vertoeven, elkaar te ontmoeten en samen nieuwe vaardigheden te ontwikkelen. Het is dan ook in de eerste plaats op het vlak van **sociale vaardigheden** dat er ontwikkelingsresultaten geboekt worden. Door elkaar te leren kennen, verminderen ook **stereotypen** en negatieve **denkbeelden** over de andere generaties³. Uit onderzoek is gebleken dat zelfs kinderen van drie jaar al negatieve beelden en angst kunnen hebben van ouderen. Ouderen zijn ook niet altijd even positief over de 'kinderen en jongeren van vandaag' en vinden hen onbeleefd en onrespectvol. Door elkaar te ontmoeten en een kijkje te kunnen nemen in elkaars leefwereld, kunnen denkbeelden genuanceerd worden en negatieve stereotypen verminderen.

Afhankelijk van de invalshoek kunnen intergenerationele projecten ook de kennis op heel wat terreinen vergroten. Enkele voorbeelden:

Sport en fysieke ontwikkeling

Heel wat rusthuizen organiseren bewegingssessies voor hun bewoners. Het is opzienbarend hoe de zin in bewegen en de inspanning die de mensen leven verhoogt als kinderen ook meedoen. Geert Descamps, directeur VBS de 5-sprong in Moerzeke getuigt: "We plaatsen onze kleuters echt tussen de senioren zodat het tot een echte interactie kan komen". De ergotherapeute van het rusthuis zegt dat het opvallend is hoe de senioren meer hun best doen als de kleuters er bij zijn. De handen en armen gaan dan veel hoger de lucht in. Ze vinden het belangrijk om aan de kleuters te laten zien dat ze nog heel wat kunnen.

Geschiedenis

De Vrije Basisschool in Putte organiseerde naar aanleiding van 70 jaar bevrijding van Auschwitz een gesprek met enkele overlevenden van de Holocaust. Het werd een intense ervaring die een enorme impact had op de leerlingen. De Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgving kregen een persoonlijke invulling.

Natuur- en milieueducatie

In de Vlaamse Ardennen namen verschillende scholen en rusthuizen deel aan een project 'Natuurbeleving met ouderen. Herinneringen aan leven op het platteland' van Vormingplus. Er werden groepjes samengesteld van een rusthuisbewoner en twee kinderen uit het vijfde of het zesde leerjaar. Ze maakten tijdens een wandeling een inventaris op van alle natuurelementen die ze tegenkwamen. Die tekenden ze daarna op een plattegrond. Daarna gingen ze buiten op zoek naar natuurschatten. Ze observeerden samen lieveheersbeestjes, kevers, vlinders en verzamelden bloemen, takjes, pitten, zaden. Daarmee maakten ze een 'tableau vivant'.

De voordelen van intergenerationele projecten

Voordelen voor kinderen:

- Ontwikkeling van sociale en communicatieve vaardigheden
- Afbouw van stereotypen t.o.v. ouderen

- Levensloopleren
- Opbouw van kennis
- Zelfontdekking en -ontwikkeling

Voordelen voor oudere mensen:

- Ontwikkeling van sociale en communicatieve vaardigheden
- Zelfontdekking en -ontwikkeling
- Verbeterd welzijn door o.a. doorbreking van mogelijk sociaal isolement
- Afbouw van stereotypen t.o.v. kinderen en jongeren
- Fysieke ontwikkeling en gezondheid
- Mentale ontwikkeling

Levensloopleren

In de leerplannen komen aspecten aan bod van levensloopleren, al wordt dat niet zo benoemd. In het leerplan Wereldoriëntatie is één van de doelstellingen dat "Kinderen inzien dat mensen, dieren, planten, objecten, opvattingen, structuren,... Evolueren in de tijd (8.2)". Intergenerationele projecten bieden een enorme meerwaarde om te werken over de menselijke levensloop.

Het verhaal van Rochus en de kleuter

VBS De 5-sprong heeft een jarenlange ervaring met intergenerationeel werken zowel in het kleuter- als het lager onderwijs. De kleuters gaan tweewekelijks naar het rusthuis voor een bewegingssessie. Tussen hoogbejaarde Rochus en één kleuter klikte het onmiddellijk. Ze deden altijd samen de oefeningen en een hechte vriendschap begon te groeien. Op een dag was Rochus niet meer aanwezig. Hij bleek erg ziek te zijn. Rochus vertelde zijn verzorgers dat hij zo graag de kleine kleuter nog een keer wou zien. De school werd gecontacteerd en er werd overlegd met de ouders die toestemming gaven om Rochus te bezoeken. De kleuter werd voorbereid op het bezoek aan Rochus in het ziekenbed. Het werd een fijn gesprek. Een dag later overleed Rochus. Daarna werd er in de hele kleuterklas gewerkt over sterven en rouw.

Soms hebben intergenerationele projecten als enige doel om kinderen te laten ervaren hoe ouderen in het rusthuis wonen en leven. Dan kan uiteraard zeer goed gaan, maar kan ook een valkuil zijn. Als het accent enkel wordt gelegd op de hulpbehoevendheid van ouderen kan het zelfs stereotypen in de hand werken

of bevestigen. Kinderen die enkel als taak krijgen om ouderen te helpen en waarin geen openheid en kansen worden gelegd tot echte interactie kunnen een negatief beeld krijgen van ouder worden. Onderzoek wees uit dat kinderen die eenmalig of maar heel sporadisch een rusthuis bezochten een negatiever beeld hadden van ouderen dan hun leeftijdsgenoten. De

beeldvorming over ouderen verandert in positieve zin bij kinderen die regelmatig en gedurende langere tijd op bezoek gingen.⁴

Het is dus meer aangewezen om het levensloopleren in te bedden in activiteiten die generaties kunnen verbinden zoals een kunstproject, vertelmomenten, bewegingsactiviteiten of verdiepingsthema's.

Een opbouw in intergenerationele projecten

Intergenerationele projecten zijn er in maten en soorten. Matt Kaplan, een Amerikaans professor in intergenerationeel leren, plaatst intergenerationele projecten op een continuüm waarbij hij vooral de intensiteit van het contact tussen de generaties als uitgangspunt neemt.⁵

KAPLAN CONTINUUM	
Lage graad van contact	
1	Leren over de andere leeftijdsgroep Deelnemers leren over het leven van mensen in andere leeftijdsgroepen, maar er is geen echt contact. Bijvoorbeeld: kleuters hebben een themaweek over grootouders.
2	Zien van de andere leeftijdsgroep op een afstand Deelnemers leren elkaar kennen zonder dat er echt contact is. Bijvoorbeeld: Kinderen uit het lager onderwijs schrijven brieven naar oudere mensen.
3	Elkaar ontmoeten Jonge en oude mensen ontmoeten elkaar. Deze ontmoeting is gepland als een eenmalige activiteit. Bijvoorbeeld: kinderen gaan tijdens de seniorenweek voor één namiddag naar een rusthuis om gezelschapsspellen te spelen met de bewoners.
4	Herhaalde activiteiten (jaarlijks, periodisch) De ontmoetingen herhalen zich op geregelde tijdstippen. Tijdens feestdagen als Kerstmis, Carnaval, Pasen organiseert het rusthuis samen met de basisschool een feest met een optreden van de kinderen.
5	Interactieve projecten Deze projecten omvatten regelmatige ontmoetingen en gedeelde activiteiten. De intergenerationele dialoog en samen leren en delen staan centraal. Bijvoorbeeld: een zesde leerjaar oefent een musical waarbij ook een groep van een 5-tal senioren een rol opnemen.
6	Aanhoudende intergenerationele programma's Wanneer verschillende individuele projecten gebundeld worden en er een echte samenwerking tot stand komt tussen partners (bijvoorbeeld een rusthuis en een school) met daarin verschillende activiteiten waarin de interactie tussen jong en oud centraal staat, spreken we van een intergenerationeel programma.
7	Intergenerationele gemeenschapsinitiatieven. Als verschillende generaties worden betrokken bij grote gemeenschapsinitiatieven. Bijvoorbeeld een crèche die wordt ingebed in een rusthuis waarbij de bewoners vrijwilligers taken opnemen. Een park dat werd ontwikkeld om jong en oud aan te trekken en met elkaar in interactie te treden.
Hoge graad van contact	

De waaier aan intergenerationale projecten in de Vlaamse scholen kunnen we grosso modo als volgt indelen:

- ✓ Projecten waar het **ontmoeten** centraal staat. Kinderen en ouderen ontmoeten elkaar, maar er is geen structurele samenwerking en de echte één op één interactie van jong en oud is beperkt. Bv: kleuters gaan sterzingen in het rusthuis.
- ✓ Projecten waarbij ouderen als vrijwilliger een **duurzame taak** opnemen in de school. Bv: grootouders helpen bij het niveaulezen in het eerste en tweede leerjaar.
- ✓ Projecten waarbij kinderen en ouderen kansen krijgen om in **interactie** te gaan en om vriendschapsrelaties uit te bouwen.
- ✓ **Structurele samenwerking** tussen een vereniging of een rustoord met ouderen en een school waarbij er gedurende het hele schooljaar activiteiten worden opgezet, aangepast aan de ontwikkelingsbehoeften van jong en oud. Bv de samenwerking tussen VGS De 5-Sprong en WZC St.-Jozef.

Groeien in intergeneratieel samenwerken: het voorbeeld van VBS De 5sprong

VBS De 5-Sprong in Moerzeke en Kastel en WZC St.-Jozef meer dan 10 jaar geleden. De kleuters verzorgden af en toe een gastoptreden in het rusthuis. In 2001 kwam er een nieuw team van ergotherapeuten in het rusthuis die het intergeneratieel werken over een ander boeg wilden gooien. School en rusthuis gingen een partnerschap aan waarin concrete activiteiten werden uitgewerkt die vooral de interactie tussen jong en oud op het oog hadden. Alle leerjaren vanaf de tweede kleuterklas worden betrokken. Daardoor leren leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan op een goede manier omgaan en communiceren met andere generaties. Sinds 2006 werken de studenten van de opleiding Bachelor lager onderwijs van de Erasmushogeschool Brussel in hun tweede opleidingsjaar een intergeneratieel verhalend ontwerp uit.

Het intergeneratieel project wordt bewust geleidelijk opgebouwd. De kleuters van de tweede kleuterklas starten met een rondleiding in het WZC

en een bezoek aan enkele bewoners. Alle deuren gaan open. Alles wordt bekeken, betast en getest. De ouderen die willen meewerken in het project komen ook eens op verkenning in de klassen. Zo kan geleidelijk aan vertrouwen groeien en een band ontstaan. Elk schooljaar starten de intergenerationale activiteiten met een startmoment waarop de kinderen en de senioren aanwezig zijn. Het hele schooljaar door is er een uitgebreid gamma aan intergenerationale activiteiten: turnen, knutselen, dansen, zingen,

Eén van de toppers is het maandelijks bezoek van de vijfdeklassers aan een aantal bewoners met artikels uit de "Wablieft"-krant. De vijfdeklassers hebben op voorhand een selectie gemaakt van artikels die ze voorlezen of vertellen aan de bewoners op hun kamer. Zo ontspinnen zich vaak interessante gesprekken. Na een artikel over een overstroming begonnen de mensen spontaan te vertellen over de overstromingen die Moerzeke al had gekend. En zo werd voor de leerlingen een stukje lokale geschiedenis zichtbaar en werden dit spontaan een moment van omgevingsonderwijs.

Veel informatie over het intergenerationale project van VBS De5Sprong en WZC St.-Jozef vind je op www.wijsheidverjaartniet.be. Je vindt er ook concrete voorbeelden en activiteitenfiches.

Vorbereiding op en organisatie van intergenerationale projecten

Om de doelstellingen zo goed mogelijk te bereiken en jong en oud op een geslaagde manier bij het intergenerationale project te betrekken is een goede voorbereiding erg belangrijk.

Intergenerationale projecten organiser je niet alleen

Het is aangewezen om een partner te zoeken voor het intergenerationale project. Dat is vaak een rusthuis, maar kan bijvoorbeeld ook een seniorenvereniging zijn of een wijkwerking voor senioren. Het is niet alleen interessant voor de duurzaamheid van het project, maar ook voor de expertise. Leerkrachten weten welke thema's hun leerlingen boeien en hoe ze best kunnen voorbereid worden op de ervaring. Ergotherapeuten, seniorenconsulenten e.d. kunnen de senioren begeleiden. Een goede samenwerking tussen deze twee beroepsgroepen is vaak essentieel om het project echt succesvol te maken.

Het belang van direct persoonlijk contact

Intergenerationale projecten hebben niet voldoende aan 'kijken naar mekaar'. Een vorm van direct contact tussen de leeftijdsgroepen is belangrijk.

Alleen dan kan er uitwisseling en communicatie tot stand komen. In projecten die te weinig kans geven op individueel contact worden stereotypen vaker bevestigd dan bestreden.

Vorbereiding van de kinderen

Kinderen worden best voorbereid op het project en het contact met de senioren. Levenlopeducatie is daartoe belangrijk. Pijl naar de verwachtingen van de kinderen over senioren. Gebruik de oudere mensen die zij kennen, bijvoorbeeld hun grootouders, als referentiepersoon. Weet wel dat heel wat mensen in het rusthuis een generatie ouder zijn dan de grootouders van de kinderen. Kijk naar de verschillende aspecten van ouder worden: fysisch, sociaal, cognitief. Breng de boodschap dat ouder worden niet synoniem is met aftakeling, maar daag de kinderen uit om te kijken wat de ouderen heel goed kunnen.

Vorbereiding van de senioren

Ook de senioren hebben een voorbereiding nodig op het intergeneratieel project. Ook met hen kan bekeken worden welk beeld ze hebben van jonge kinderen, wat ze wel en niet verwachten, wat hun angsten zijn. Uit onderzoek blijkt dat het belangrijk is om respect te hebben voor de keuze van senioren om zich wel of niet te engageren in het project en in

welke mate ze zich betrokken willen voelen. Best wordt er gezocht naar flexibele mogelijkheden in de betrokkenheid van ouderen. Ouderen moeten zelf kunnen kiezen of ze toekijken of deelnemen. Betrokken worden een groep die regelmatig contacten heeft met de kinderen of slechts sporadisch.

Regelmatische evaluatie en bijsturing

Zoals elk project is evaluatie en bijsturing nodig. Hoe verloopt de communicatie tussen jong en oud? Zijn er voldoende kansen tot interactie? Hoe evolueert het beeld dat jong heeft over oud en oud over jong? Zijn de projecten flexibel genoeg ingevuld zodat jong en oud een zekere mate van keuze hebben in de betrokkenheid?

Besluit

De voordelen van intergeneratiele projecten voor jong en oud zijn immens. Niet alleen voor de individueel betrokkenen, maar ook voor de lokale gemeenschap en voor de samenleving. Scholen die intergeneratiele projecten opzetten zorgen mee voor een open samenleving waarin jong en oud gerespecteerd wordt voor zijn eigen, positieve bijdrage. Niet toevallig is 2012 niet enkel het Europees Jaar van Actief Ouder worden maar ook van solidariteit tussen de generaties. Actief ouder worden doe je niet

alleen, maar in contact met andere generaties. Groeien doe je ook niet alleen, maar geïnspireerd door de oudere generaties rondom je.

Miet Timmers
Erkend Familiaal Bemiddelaar
Coördinator Generatielink
Pontweg 155, 9310 Herdersem
mtimmers@generatielink.be
www.generatielink.be

Met dank aan Geert Descamps, Directeur Vrij Basisschool De 5-sprong Moerzeke en Kastel en Filip Staelens, leerkracht 5de leerjaar VBS Sint Franciscus Evergem voor hun waardevolle bijdrage.

Bibliografie

- Kaplan, M.S. *School-based Intergenerational Programs*. Unesco Institute for Education, Hamburg, 2001.
- Martin, K. Springate, I. Atkinson, M. *Intergenerational Practice: outcomes and effectiveness*. Slough, 2010.
- Newman, S. e.a. *Intergenerational Programs*. New York, 1997.
- Newman, S., Hatton-Yeo, A. Intergenerational learning and the contributions of older people. *Ageing Horizons*, 2008 (8) p. 31-39
- Weintraub, A. en Killian T. "Perceptions of the impact of intergenerational programming on the physical well-being of participants in adult day services". *Journal of Intergenerational Relationships*, 2009 (7) p. 355-370.

www.wijsheidverjaartniet.be

Noten

- 1 Pauwels, K., L. Vanden Boer (2005), *75-plussers en hun sociale contacten*, www.cbgs.be.
- 2 Newman, S. en Smith T.B. "Developmental theories as the basis for intergenerational programs" in: Newman e.a. *Intergenerational Programs. Past, Present and Future*. New York, 1997.
- 3 Martin e.a. *Intergenerational practice: outcomes and effectiveness*. 2010.
- 4 Seefelt, C. "The Effects of Preschoolers' visit to a nursing home". *The Gerontologist* 1993 (2), p. 228-232.
- 5 Kaplan, M. Toward an intergenerational way of life. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 2004 (2), p. 5-9.

